

Лігою охорони природи, шкільним інспекторатом, Артистичною секцією, Державним археологічним музеєм, численними науковцями та дослідниками з різних регіонів [1; 79].

Отже, 20-30-і роки ХХ ст. зазначилися у місті Кременці як період формування інтересу до краєзнавчої справи, яка б цілісно представила регіон як такий. Заснуванню у Кременці музейної установи передувало ряд ініціатив від активної частини громадськості. Численні статті опубліковані у місцевій пресі привернули увагу місцевих жителів до історичної ваги міста та регіону, а також викликали хвилю ентузіазму та інтересу до існування музейництва як такого. Великий вплив на існування краєзнавчого музею у Кременці мало функціонування у місті навчального закладу, який додавав ваги великому регіону.

Джерела та література:

1. *Фонди Кременецького краєзнавчого музею (далі Фонди ККМ) – Од. Зб. LXXXIII, 10. – Спр. 1062. – 86 арк.*
2. *Фонди ККМ. – Од. Зб. CCXLI. – Спр. 1623. – 90 арк.*
3. *Оболончик Н. Музей Кременецької землі//Діалог. – 2001. – № 34. – С. 5.*
4. *Danileczuk Włodzimierz. Z zagadnień regionalizmu//Nasz Widnokrąg. – 1929. – №5-6. – s.15.*
5. *Kafle sprzed wieków wykopane pod Krzemieniem//Życie Krzemienieckie. – 1939. – № 5. – Dział: kronika.*
6. *Kondraciuk Piotr. Muzea wołyńskie wczoraj i dziś//Niepodległość i Pamięć. – 2008. – № 1 (27). – cz.II.*
7. *Mączak Franciszek. Współpraca społeczeństwa z Muzeum Ziemi Krzemienieckiej//Życie Krzemienieckie. – 1938. – № 3. – s.33-34.*
8. *Mączak Franciszek. Muzeum Regionalne w Krzemieńcu//Życie Krzemienieckie. – 1937. – № 7. – Rok VI. – S. 113-118*
9. *Mroz Władysław. O potrzebie muzeum regionalnego w Krzemieniu//Nasz Widnokrąg. – 1929. – № 3-4. – s.42-43.*
10. *Nosowski Wiesław. Prof. Franciszek Maczak – geograf i muzealnik//My krzemienianie. Zbior wspomnień pod red. Wiesława Nosowskiego. – Warszawa, 2013. – s. 25-36.*
11. *Nowe eksponaty w Muzeum Ziemi Krzemienieckiej //Życie Krzemienieckie. – 1938. – № 19-20. – Dział: kronika.*
12. *Nowe znaleziska archeologiczne w powiecie krzemienieckim//Życie Krzemienieckie. – 1938. – № 19-20. – Dział: kronika.*
13. *Zebranie Rady Naukowej Muzeum Ziemi Krzem.//Życie Krzemienieckie. – 1937. – № 7. – s. 129-130.*

*Добрянський Володимир,
археолог, спелеолог, дослідник старожитностей, фортифікацій та топоніміки
Тернопільське відділення Наукового Товариства ім. Т.Г. Шевченка
(м. Чортків)*

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ У КНЯЖУ ДОБУ НА БЕРЕЖАНЩИНІ: ОНОМАСТИКА ТА АРХЕОЛОГІЯ

На підставі матеріалів з досліджень археології та ономастики доводиться, що значна частина назв населених пунктів Бережанського краю, як Божиків, Гиновичі, Жуків, Поточани, Урмань, Біще, Шумляни, походять з часів княжої доби. Серед них Біще, Нараїв та Урмань були значними адміністративними центрами.

Ключові слова: археологія, ономастика, антропонім, апелятив, композит.

В наукових публікаціях та виданнях на краєзнавчу тему чільне місце відводиться опису місцевих географічних назв – топонімів та мікротопонімів. Це цілком ірраціонально, адже у географічних назвах закладений давній історичний пласт, який свідчить про культуру населення, його побут, господарську діяльність, він відображає особливості тогочасного геопр природного фактору, який відмінний теперішньому.

Вивчаючи топонімію можна дізнатися, яке етнічне населення проживало у цьому регіоні, хто був першим поселенцем чи власником поселення, який рід заселяв ці терени [5, с. 123-128].

У географічних назвах до сьогоднішнього часу зберігся давній історичний пласт, який не засвідчений у писемних документах, літописах, щоденниках чи спогадах очевидців, їх годі віднайти у вітчизняних чи закордонних архівах.

Вивченням і дослідженням географічних назв (топонімів), займаються географи, історики, археологи, мовознавці. Зокрема, в час археологічних досліджень надзвичайно цінну інформацію можна отримати тоді, коли збираються відомості про топонімію. Це не дивно, адже географічні назви, які збереглися в мікротопонімії, наприклад *вал, під валом, городище, замок,*

замчище, тощо, обов'язково свідчать про об'єкт матеріальної культури. Для географів топонімія становить значний інтерес, тому що отримуємо дані про ландшафт та оточуюче екоприродне середовище (рослинність, рельєф, гідрологічна мережа, тощо) місцевостей.

Науковці і краєзнавці, що подають відомості про топоніми у своїх статтях, наукових публікаціях, книгах та монографіях, допускають безліч помилок, невідповідностей і неточностей, адже виводять етимологію походження географічних назв із «власного бачення» та усних переказів старожилів чи місцевих легенд, переказів, оповідей. Тому зазначаємо, що усна народна творчість є фольклором із колоритним, казковим та фантастичним перекручуванням реальних історичних фактів та подій. Вона не подає правдивої відповіді й достовірної інформації стосовно походження географічної назви. Якщо такі випадки трапляються, вони поодинокі.

Дослідженням усної народної творчості займається фольклористика, яка вивчає літературну неперевершеність та багатство народної фантазії, міфологічних образів та сюжетів. Вона є цінним джерелом інформації для етнографів, етнологів, культурологів, релігієзнавців та мовознавців галузі літературної критики, тощо. Тому висловлювання, як «старі люди казали»; «бабця переказувала»; «дідо говорили»; «за народними переказами» не можуть бути аргументованими доказами дослідника. Якщо він стовідсотково покликається на народний фольклор, то вводить в оману як себе, так оточуючих.

Якщо в географії існує спеціальна наукова дисципліна геологія, що займається дослідженням історії формування Землі та її поверхні, в історії – це археологія. Вона досліджує матеріальну культуру дописемного і писемного періоду які не засвідчені у писемних джерелах, або підтверджує чи спростовує документальні свідчення.

В мовознавстві спеціальною лінгвістичною дисципліною є ономастика, яка займається історією виникнення та формування власних особових (антропонімів) та географічних назв (топонімів). Тобто ономастика – це своєрідна археологія у мовознавстві. Тому кожен науковець чи краєзнавець, який поважає себе і серйозно ставиться до власних наукових студій, повинен відповідально підходити до питань вивчення топонімії. Адже «самодіяльність», у якій дослідник на власний погляд «тлумачить» походження географічних назв, нідоного путнього не приводить. Такі «грунтовні», часом «неперевершені наукові студії» є нічим іншим, як парадоксом та фантазією – це спотворення, пародія та комікси на історію.

Тому історикам, археологам і краєзнавцям, які у своїх роботах опрацьовують матеріали стосовно географічних назв й виводять етимологію їх походження, потрібно бути обачним. Перш за все консультуватися із фахівцями в галузі ономастики та опрацьовувати й використовувати виключно спеціалізовану ономастичну літературу та публікації. Для них буде корисна і цінна інформація, коли використовуватимуться праці вітчизняних фахівців. Серед них М. Худаш, З. Купчинська, О. Купчинський, Я. Редьква, Ю. Редько, І. Царалунга, М. Демчук, С. Вербич, Д. Бучко, В. Котович, тощо.

Отже, в силу географічного місцезростащування терени *Бережанського краю* є унікальним регіоном в Україні, у якому знаходяться чимало природних, археологічних та історичних пам'яток. Він цікавий (однак достатньо не вивчений) в галузі наукових студій з ономастики. Власне у цьому мальовничому й неповторному краї із неперевершеними краєвидами неповторних прадавніх лісів та загадкових пагорбів збереглися релікти давніх географічних назв, у яких прихований давній пласт праслов'янської та давньоукраїнської мовної лексики.

Тому головною темою та завданням статті поставлена мета, щоб на підставі ономастичних досліджень подати короткий лінгвістичний аналіз давнім назвам *Бережанщини* часів княжої доби та підтвердити матеріалами археологічних обстежень.

Отже, *Бережанська земля* розташована в західній частині *Тернопільської обл.*, яка розміщена у західній частині Подільської височини, яку називають Подільським горбогір'ям або Опіллям [ГЕУ 2, 462]. Цей оронім виник семантичним способом від географічного терміну опілля у значенні «широке поле в оточенні лісів», він походить з давньоруського «опольє, яке є префіксально-суфіксальним утворенням від географічного терміну поле «відкрите місце, поляна, луки, поле» та праслов'янської «*rolie «відкрите місце, простір; рівнина, поле, рілля». Це слово є похідним з давньоруської опольє, яку називали рівнинні території з родючими ґрунтами у межах лісових зон, які здавна використовували під орні землі серед широколистяних лісів, наприклад – це *Львівське Опілля* [ГЕУ 2, 487; ЕСУМ, 4, 487]. У передмові до монографії

«Природа Тернопільської області» професор Львівського університету К. Геренчук зазначав, що *Бережанщина* займає периферійну частину Подільського горбогір'я із абсолютними висотами горбів 400 м. (максимальна висота 443 м. знаходиться на захід від с. *Мечищів*), була помилково названа Опіллям. Дослідник зазначав, що Опілля (Ополья) у давнину називали рівнинні або мало лісисті території у лісовій зоні Руської рівнини, які мали кращі ґрунти. Наприклад такі безлісисті «острівці» у *Галицькій Русі* знаходилися біля *Галича* (Бурштинське опілля), між річками *Верещанка і Зубра* (Львівське Опілля) [14, с. 9]. Якщо характеризувати природні ландшафти з позиції географічної науки, К. Геренчук мав рацію. Однак з огляду ономастики допущена некоректність, адже географічна назва Опілля також є похідною назвою від давньоукраїнського *роль «широкий, плоский, порожній, неродючий» [ЕСУМ 4, 487].

Отже, результати досліджень з ономастики переконливо стверджують, що в мовно-історичному аспекті найдавнішими архаїчними ойконімами України та всієї Славії, відносяться географічні назви із закінченням на *-ьп, *-ану/*-janу, *-itji, *-jь (*-ja*-*je), *-овь/*-evь [9, с. 131-140; 10, с. 144-154; 11, с. 416-434; 12, 73-93]. Чимало таких ойконімів компактно локалізуються і збереглися на *Бережанській землі*, тому подаємо короткий ономастичний аналіз тих, які важливі для теми цієї статті.

Так ойконіми із закінченням на *-itji є одними із найдавніших, які походять від спільного предка-патрона, засновника роду – відповідно від них поселення отримали свої назви. Тому географічні назви із закінченням *-itji відносяться до найархаїчніших типів, які асоціюються з первісним ладом. Як зазначив О. Купчинський, такий тип «був поширений на всіх слов'янських землях у дородовий період. Він досяг найбільшої продуктивності у VI-VII ст». Ці ойконіми утворювалися від антропонімних композитів або композитних форм, а їхні твірні основи творилися від апелятива, пізніше – від християнських імен [8, с. 251; 9, с. 136-138]. Наприклад назва ойконіма *Гиновичі* (Hynowicze; 1456, AGZ, XIX, 45; 1578, ZDZ, XVIII, I, 76) виникла від усіченого імені > Гиньо – <Євген, від похідного варіанту християнського імені [7, с. 65; 12, с. 78-79, 84].

У княжий період на території *Карпат і Прикарпаття* часто фіксувалися архетипічні ойконіми із закінченням на *-jь (*-ja*-*je). Дослідження мовознавців однозначно стверджують, що ці топоніми також почали утворюватися в праслов'янській та праіндоевропейській періоди, але з кінця XII - початку XIII ст ці формати уже не виникали, тому вони перестали творити назви поселень. [1, с. 275]. На терені *Бережанщини* знаходимо два давніх ойконіми із таким форматом – це *Біще* (Bescze; 1317, ZDM, IV, 39; 1515, ZDZ, XVIII, I, 139) та *Урмань* (Hurman; 1491, AGZ, XVIII, 214; 1503, AGZ, XVII, 501). Ойконім *Біще* утворене посесивом *-je від давнього слов'янського автохтонного відапелятивної особової назви, яке було іменем чи іменем-прізвищем *Бѣско <Бѣсь [Демч.; 7, с. 126], яке походить з давньоукраїнського бѣсь, праслов'янського бѣсь <*boids, індоєвропейської <bhoind «боятися», він споріднений з литовського baisa «страх», bausis «жахливий» [ЕСУМ, I, 201]. Інший ойконім – *Урмань*, походить від давньослов'янського (давньоукраїнського) композитного імені *Урман і архаїчного суфікса *-jь, яке складається з двох компонентів: Ур – «пан, dominus», другий компонент – ман «манити, обіцяти» [2, с. 92; 3, с. 49].

Географічні назви *Бережанщини* із закінченням на *-ану/*-janу (*Бережани* (Brzezani; 1416, AGZ, V, 39; 1472 AGZ, XV, 135, 175, 178, 190, 288, 527; 1547, AGZ, X, 93); *Поточани* (Potoczane; 1431, AGZ, II, 9, 85, 90; 1444, AGZ, XIV, 122, 123, 189; 1578, ZDZ, XVIII, I, 74); *Шумляни* (Szumlanu; 1435, AGZ, XII, 4; 1440, AGZ, XII, 86), поряд із ойконімами на *-itji, *-jь (*-ja*-*je) належать до архаїчних. Однак за своїм походженням вони не пов'язані із приватною власністю, конкретніше – з іменем людини, їхня мотивація пов'язана із географічною номенклатурою [11, с. 416-434]. Наприклад *Бережани* утворені від берег – край землі, що межує з поверхнею річки, озера; узбіччя, обчина (на шляху провалля, ущелини, тощо). Походить від >бережани – ті, що поселилися при березі чогось. *Поточани* походять від апелятива <потік – «русло річки», яке має значення значення «ті, що поселилися при березі потоку», «поселенці біля потоку». *Шумляни* походять з праслов'янської Šuma – ліс, у значенні «поселенці біля, серед лісу» [Митр. Іларіон ЕС, IV, 522, Купинська, Арх. Ойконім; 13, 41-70; 4, с. 223-338]. Такий тип ойконімів походять від найменування людей за ландшафтними особливостями теренів, на яких селилися.

Наприкінці XII – на початку XIII ст ойконіми з закінченням *-itji, *-jъ (*-ja*-*je) почали зникати й ставали малопродуктивними, натомість масово почали виникати нові, із закінченням *-овъ/ *-евъ та *-ьп. Вони на належать до ранньослов'янських утворень, які виникли у період розпаду родового ладу. Впродовж століть, поряд з ойконімами на *-ану/*-janу вони досі залишаються продуктивними топонімами в Україні. Ойконіми із закінченням *-овъ/ *-евъ та *-ьп також творилися від антропонімів слов'янських відапелятивних, згодом християнських імен. У писемних джерелах вони вперше почали фіксуватися і з'являтися з кінця I – початку II тисячоліття н. е [Купч. Стратиграфія, с. 749-811, 1, с. 207-215].

До таких давніх ойконімів *Бережанщини* із форматом *-овъ/ *-евъ та *-ьп зараховуємо Божиків (*Bozykow*; 1476, AGZ, II, 220; 1578, ZDZ, XVIII, I, 91); Жуків (*Zukow*; 1420, AGZ, XII, 175); Нараїв (*Narajow*; 1443, AGZ, XIV, 116; 1472, AGZ, XV, 133, 138, 140, 146, 167, 176, 185, 251, 288, 321, 481, 485); Пліхів (*Plechow*; 1447, 1451, AGZ, XII, 157, 211; 1492, AGZ, XV, 300, 317, 324, 483); Літяти (*Letathin*; 1443, AGZ, XII, 352; ZDZ, XVIII, I, 91); Рогачин (*Rohaczyn*; 1578, ZDZ, XVIII, I, 67); Рекшин (*Rekzsyn*; 1424; AGZ, II, 43, 51, 71; 1515, ZDZ, XVIII, I, 154); Шибалин (*Sibalin*; 1448, AGZ, XII, 185; MPRS, II, 54). Вони утворені від давньослов'янських імен-комполітів. Наприклад *Божиків* походить від *Божикъ <Боживой, Божидаръ [Мор., 18-19]; *Баранів* утворений давнім слов'янським відапелятивним іменем або іменем-прізвиськом *Баранъ [Мор., 8; Демч., 172; 7, с. 65]; *Нараїв* від *Нарай (<нараяти – «порадити») [Кот. 2017 с.]. *Жуків* від давньослов'янського імені *Жукъ, [Демч., 126; Мор., 86] – з давньоукраїнського жукъ «дзичати, густі», утвореного від звуконаслідувальної основи жу- (*geu), яке споріднене з гук- [ЕСУМ, I, 208]; праслов'янської *guk (хукъ, хукъ) «крик, гомін, грюкіт» [ЕСУМ, I, 615]. *Рогачин* походить від антрибутивного імені *Рогач, який виник від іменникової основи [Ред., 115], а Шибалин – від давньоукраїнського імені чи імені-прізвиська *Шибала – шибати «ударяти, кидати; кидатися, метатися; бути подібним (до когось)», яке походить з давньоукраїнської шибание «грім, громовий удар», праслов'янської *sibati* «ударяти, кидати» [ЕСУМ, 6, 412].

Перші фіксації назв поселень із закінченням на -и/-і, припадають на XIV ст. Їх кваліфікують як відродинні назви, які виникали від назв імен окремих родин. Як зазначив Д. Бучко, частина цих поселень слід називати «професійними», оскільки їх етимони вказують професію чи рід заняття поселенців цих населених пунктів або ж на іменування їх засновників, якими були конкретні впливові особи із відповідною службовою діяльністю. Такі ойконімами є множинні деривати, що могли утворитися на території, яка до того часу або не мала назви, або на місці поселення службова чи виробнича діяльність набула такої ваги, що поселення стало іменуватися за фахом заняття його жителів, а первісна назва перестала бути актуальною [6, с. 64-65].

Оскільки в *Галичині* та *Бережанщині* знаходиться велика чисельність лісів із високопродуктивними насадженнями дуба, граба, рідше ясеня чи бука, тому у багатьох місцевостях існує чимало топонімичних назв, у яких зазначено апелятива ліс – це *ліс, лісок, лісова*, тощо. Однак фах лісника (лісник – «лісовий сторож»; лісний – «лісник»; лісовий – «лісник» [ЕСУМ, III, с. 266]) засвідчений у назві Лісники (*Lesnyky*, 1475, AGZ, XV, 176); [6, с. 112-113; 7, с. 64-73].

З-поміж інших топонімів, для яких етиномом став апелятива руда - «гірська порода, що містить метали»; рудник «рудокон»; рудник, рудня «рудокон» [ЕСУМ, V, 234], що пов'язана із видобутком залізної руди, ойконім Рудники (*Rudnyky*, 1449, AGZ, XII, 192) вказує на професію її жителів [6; с. 114].

Підсумовуючи результати нашого дослідження зазначаємо, що першофіксація географічного об'єкта не засвідчує конкретний час його появи, адже він функціонував принаймі за 100-200 та більше років до цієї згадки. Тому багато назв поселень Бережанщини походять з княжих часів, але вони не зазначені у жодних літописах чи ранніх документах, які з плином часу для нас втрачені назавжди. У нагоді можуть стати матеріали археологічних досліджень та обстежень *Бережанщини*. За інформацією отриманою від *Тернопільського обласного центру пам'яткоохоронних досліджень* (директор М. Ягодинська) з'ясовано, що на сьогоднішній час відомі й обліковані старожитності княжого часу у таких населених пунктах: *Бережани X (поселення, 1 км на північ від міста)*; *Біще I (городище у центрі села та замок)*; *Біще II (поселення, південно-східні околиці)*; *Божиків I (поселення, 3 км на південно-східніше села)*; *Нараїв*

І (городище при вїзді в село, зліва від дороги до м. Бережани); Нараїв ІІІ (поселення на території села); Поточани І (поселення); Поточани ІІІ (поселення); Рекшин ІІ (поселення); Рогачин І (поселення, східні околиці села); Урмань І (городище з підлитовими похованнями).

Таким чином, вивчаючи й аналізуючи матеріали досліджень з ономастики та археології стверджуємо, що назви вище зазначених населених пунктів *Бережанщини* походять із часів княжої доби, серед яких Біще, Нараїв, Урмань були важливими адміністративними центрами. Тому потрібно проводити комплексні археологічні й топонімічні обстеження та дослідження *Бережанського краю*, завдяки яким отримаємо нові неочікувані результати стосовно невідомих фактів стародавнього минулого краю.

Джерела:

1. ГЕУ – Географічна енциклопедія України: В 3 томах. Київ: УРЕ ім. М.П. Бажана, 1989-1993. – Т. 1-3. . – Т. 2. (З-О), 1990. – 480 с.
2. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові імена в побуті українців в XIV-XVIII ст. – Київ «Наукова думка», 1988. – 172 с.
3. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 6 томах. Київ: «Наукова думка», 1983-2012. – Т. 1. (А-Г), 1983. – 623 с.; Т. 2. (Д-К), 1985. – 570 с.; Т. 3. (К-М), 1989. – 648 с.; Т. 4. (Н-П), 2003. – 656 с.; Т. 5. (Р-Т), 2006. – 704 с.; Т. 6 (У-Я), 2012. – 568 с.
4. Купч. – Купчинська З.О. Стратиграфія архаїчної ойконімії України. – Львів: НТШ, 2016. – 1278 с. + 56 картосхем
5. Митр. Іларіон – Іларіон, митрополит (Іван Огієнко) Етимологічно-семантичний словник української мови: В 4 томах. Вінніпег: «Волинь», 1974-1994. – Т. 4. (П-Я), 1994. – 557 с.
6. Мор. – Морошкин М.Я. Славянскій именованіи или собрание славянских личных имен. – Петербург: СПб, 1867. – 213 с.
7. Ред. – Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. – Київ «Наукова думка», 1966. – 216 с.
8. AGZ – Akta grodzkie i ziemskie czasow Rzeczpospolitej Polskiej z Arhiwum tak zwanego Bernardynskiego we Lwowie – Lwow, 1868-1935. – Т. II, 1870. - 288 s.; Т.V, 1875. – 294 s.; Т. X, 1884. – 544 s.; Т. XII, 1887. – 552 s.; Т. XIV, 1889. – 636 s.; Т. XVIII, 1903. – 702 s.; Т. XIX, 1906. – 855 s.
9. MPRS – Matrikularium Regli Polonia Summaria. – Parts: I-VI, Varsoviae, MCMV-MCMXIX. – Parts II, MCMVII. – 192 p.
10. ZDz – Zrodla dziejowe. Т. I-XXVI, Warszawa, 1876-1915. – Т. XVIII/1, 1902. – 252 + 72 s.
11. ZDM – Zbior dokumentow Malopolskich. – Т. I-VIII, Wroclaw-Warszawa-Krakow, 1964-1975. – Т. IV, 1969. – XXXII+332 s.

Література:

1. Бучко Д. Архаїчність заселення карпатського регіону і прилеглих територій за даними ойконімії. // *Studia slovastika*. Випуск 10. Ономастика. Топоніміка. – Ужгород: УНУ, 2009. – 207-215
2. Бучко Д. Кілька штрихів до визначення словотвору українських ойконімів (на матеріалі ойконімії Західного Поділля). // *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. – Випуск XXIX-XXXI, 2011. – с. 90-93
3. Бучко Г., Бучко Д. Найдавніші ойконім Тернопільщини і їх походження. // *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич: Посвіт, 2011. – с. 42-51
4. Бучко Д. До проблеми ойконімів України на -ани/-яни. // Бучко Г., Бучко Д. *Історична та сучасна українська ономастика*. Вибрані праці. – Чернівці: «Букбрек», 2013. – с. 329-338
5. Котович В. Принципи номінації ойконімів Тернопільщини. // *Наукові записки Тернопільського Національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. – Випуск. II (24), 2014. – с. 123-128
6. Котович В. Відображення службової (професійної) сфери життя галичан в ойконімах. // *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич: Посвіт, 2016. – с. 107-122
7. Котович В. Ойконіми як лінгвокультурний феномен (на матеріалі ойконімії Тернопільщини). // *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2017. Випуск 64. Частина II. – с. 64-73
8. Купчинської О.А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень. *Географічні назви на -ичі*. – Київ: «Наукова думка», 1981. – 251 с.
9. Купчинська З. Назви на -ичі та -ан-и: від етнонімів до мікротопонімів. // *Студії з ономастики та етимології*. 2011-2012. – Київ: «Кий», 2012. – с. 131-140
10. Купчинська З. Архаїчні ойконім на -ичі в системі плюративів. // *Українська мова*. – № 3, 2012. – с. 73-93
11. Купчинська З. Деандронімічна архаїчна ойконімія України: відкомпозиції. // *Записки з ономастики*. – 2015. – Випуск 18. – с. 416-434
12. Купчинська З. Архаїчні ойконім на -j: ареал і статистика до XIV і XXI ст. // *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2016. Випуск 63. – с. 144-154
13. Царалунга І. Українські топоніми на -ани (-яни). Хмельницький: Авіст, 2007. – 157 с.
14. *Природа Тернопільської області*. – Львів: «Вища школа», 1979. – 168 с.